

ISSN 1840-8338

Dépôt légal n° 9314 du 31/03/17,
Bibliothèque Nationale, 1er trimestre

BLO GR041

Nɔmba 041^{ja}, gusùrá 02^{ja}

Uwalu 16^{ja}, 2016-10-08 n'uwalu 17^{ja}, 2016-12-17

Gaja 2016 ijicimka kanjɔɔ 'ushilé ganaana kuja
n'anɔɔbunka kanjɔɔ 'ushilé tɔb-na-kulumi kuja

Anii kəbapi bayɪɔa

Anii kanjulo ndee n na yee anii kagikrə kanyu kuceu ma, kiwalu unyu nɪ na gi lee ntəma nde. Uwalu usəbaka uɔde ti lee uwalu tɔb-n'ikolom kuja gaja 2016 kanjɔɔ tɔb kaja 'ushilé ganaana kuja ; uwalu unyutaja uɔde ti lee uwalu tɔb-na-kulumi kuja gaja 2016 kanjɔɔ tɔb-n'unyu kaja 'ushilé tɔb-na-kulumi kuja. Gi kiɔde abɔ ɔaa banono ba cee buɔa ŋɔn ayɪɔa ɔe ma, babɔ laɔ na gi wala uyɔɔ ɔe uɔunii. Gani kanjɔm uyeu kanjulo kəbere ba taba banono ɔaa ba na ɔu ayɪɔa ɔe bapá nɪ ma.

Anii kəbapi ba buɔa wuɔa ɔaa ba na ɔu babapi ayɪɔa ma. Ayɪɔa ɔe ɪ ɔa ma, ɪ ɔa asùrá asùrá.

Ɖaa ba na ŋum bapi ma, kayɪɔa

Gi ta tɔɔ ɔaa ba na ŋum bapi atəbaya babumbɔnɔ banjɔkəlɔ ma, ɪ wuɔa ɔaa ba na shee bapi baɔe ayɪɔa ma na. Ɖaa ba ŋum bapi baɔe ma, giɔono giɔono ji ba na ɔu pi ayɪɔa ɔe. Guyà a ta tɔɔ baka ba ta yɔɔgɔ, usəmprə baa apaɔa bapur bayɪɔa ba na ɔu pi ma, ɪ na lee giɔono giɔono ji gboo. ɪɔe wuɔa wàà, 'bayà bapur nɪ gboo ayɪɔa ɪ ti kun giɔono giɔono.

Anii kanjulo ndee n na yee kanyu kuceu ma [Commission Linguistique Anii] gaja 1980 nɪ, gi ŋə ba nyau anii kaɔaɔaa kayɪɔa ma.

RANG	GARCON	FILLE
1 ^e	afó - afó̄	akom - akim
2 ^e	cábi - ata - áta	kókó
3 ^e	alè - aci - kuku	acuwa
4 ^e	ati - sabi - aci - cabi	ganu nmanu - nmani
5 ^e	kuku - ale	afuyé - akpenu - kuwá
6 ^e	aci - titi	aḡee
7 ^e	cici	asii
		.../...

Atuyeu ni, gi n̄ə wàà, ayiḡa ı yɔgɔ kagunono giunono ni ma, ı ḡoo na ḡaa mpá baa mpan̄a n na ḡu ayiḡa ḡe ma na. Aḡuwaa mpá baa mpan̄a kuḡu ni, ı ti fə̀lə̀fə̀lə̀ ; kagunono giḡe gi fə̀lə̀fə̀lə̀. Buḡu buḡən ıḡe ti kun ıwor.

ı ji wàà, ayiḡa ḡe ı ti fə̀lə̀fə̀lə̀ n'apá ma, n̄ə ma ḡaa apá ḡən ı na ḡu ḡaḡaa kayiḡa ḡe ma.

Ayiḡa ḡe ı wuḡa basoro bija naa awuḡa basəmprə bija. Basoro bayiḡa ḡe ni gəḡ : Afo, Cabı, Ata, Asa, Ale, Ati, Kuku, Aci, Asii, Sabı, Titi, Cici, Boni, Asii.

Basəmprə bayiḡa ni gəḡ : Akım, Kəkɔ, Acuwa, ɲɔnu, ɲmanu, ɲmanu, Akpenu, Kuwa, Aḡee, Asii, Afəe, Afıye, Kəkpa, Kəwa.

Bapi basoro bayıɗa mpá baa mpaɗa nı

	Bashıɗı	Ɖeeɗu	Bayaaku	Penelaɗ	Koɗowar	Naagayile	Ulampəl
1	Afo	Afo	Afo	Afo	Afo	Afo	Afo
2	Cabı	Asa	Ata	Ata	Ata	Sabı	Sabı
3	Ale	Kuku	Ale	Cabı	Ale	Ata	Ati
4	Atı	Acı	Kuku	Kuku	Kuku	Ale	Ale
5	Kuku	Ale	Acı	Ale	Titi	Kuku	Kuku
6		Titi	Sabı	Titi	Acı	Titi	Asii
7		Boni	Cici	Acı		Acı	
8				Sabı			
9				Ati			
10				Cici			

Bapi basəmpərə bayıɗa mpá baa mpaɗa nı :

	Bashıɗı	Ɖeeɗu	Bayaaku	Penelaɗ	Koɗowar	Naagayile	Ulampəl
1	Akım	Akım	Akım	Akım	Akım	Akım	Akım
2	Kəkɔ	Kəkɔ	Kukpa	Kəkɔ	Kəkɔ	Kəkɔ	Kəkɔ
3	Acuwa	Acuwa	Acuwa	Acuwa	Acuwa	Acuwa	Ɗɔnu
4	Aɗee	Ɗmanu	Asii	Ɗmanu	Ɗmanu	Ɗɔnu	Asuwa
5	Ɗɔnu	Asii	Ɗmanu	Afɛɛ	Afiye	Akpenu	
6		Afɛɛ	Aɗee	Aɗee		Asii	
7		Aɗee	Asii	Asii		Aɗee	
8				Kɔwa			
9				Akpenu			

Mpá baa mpaŋa ni na, ɔpi asəbaka aŋyida n lee ndɔŋkɔnɔ nji. Ayida ɔe ni gəŋ Afo n'Akim. Ama a səba n'ɔpi anyiwataja, ayida ɔe k'i kɔɔ lee idɔŋkɔnɔ na, aɔuwaa mpá baa mpaŋa na kuɔsu na. Buɔu buɔən ɪ ti lee ayida idɔŋkɔnɔ, ama uyidu uɔe ti fələ.

Ukɛɛshu

Cabi - Sabi

Ati - Aci

Cici - Titi

Anii kapá ɪjunii ni bapi basəbaka basoro na basəmprə bayida ɪ lee idɔŋkɔnɔ ni.

Bapi bayida ɪ na kun ɪwor ni usəmprə baa apana bapur ni. ɪ ta jî wàà, usoro a wuɔa baka ba yɔgɔ, bapi bayida ba na ɔu pi ma, ɪ ti səra na wuɔa ayida ɪtərka apele n'ayida ndee ba lee na pi suuna ma. Ayida ɪtərka ɔe bapi babana bapá kayida ni ba na pele na bapi basuuna kayida na yida na pi.

Ukɛɛshu

Afo Koɔowariwe

Afo Ulampəlwe

Afo Bayaakuwe

Afo Kolomiwe

ɪ wuɔa acəŋə wàà, ba pele ayida ɔe ɔaa ba tur bawor ma

Afojala, Afoŋono

Lshilé ndee ba ηum bapi ma, kayiɗa

Gɪ ta d̄o ηkəŋ, ɪ kɔɔ wuɗa wàà, ba na ηum bapi ma, ushilé baa upaŋa na na kan̄yɗa n̄jɪ. Ayɗa ɗe, na gɪgambrija jɪ. Ayɗa ɗe kaashi na wàà : « Ushilé ɗe kupi ». Ayɗa ɗe ɪ wuɗa basəmprə bayɗa naa awuɗa basoro bɪja.

anii	usoro	usəmprə	gɪfɔŋɔ
aɗɪtenɛɛ	ɗanteɛnɛɛ	Tɛɛnɛɛ	lundi
atalaata	ɗantalaata	Atálá	mardi
alaarba	ɗanlaarba	Malaarba / Balaarba	mercredi
alaamɪshɪ	ɗanlaamu	Laamu	jeudi
arɪsəma	ɗanjima / Jima	Jumai	vendredi
asiibi	ɗansiibi	Asiibi	samedi
alahaɗɪ	ɗanlaaɗɪ	Laɗɪ	dimanche

Ayɗa ifɔli

ɪ kɔɔ wuɗa ba ta ηôm upi aɗɔŋkɔŋɔ, ηyɗa ndee ba na shee nɪ ma : **ɗɔŋko**. Upi ndee ba ηum bapi bacika ban̄kəm naa a fura ma, na ba na yɗa gəŋ.

Ba ta ηôm bapi basəmprə na pɪ, naa atɪ ηum usoro, ɪ wuɗa kan̄yɗa ba na shee upi ɗe gboo ma : **Taŋko**.

Upi usəmprə ndee ba ηum bapi basoro naa aye tɪ ηum nɪ ma, uni na ba na yɗa wàà, **Kandɛ**.

Meeriiga a lee upi ndee ba ηum na toko afɔŋɔ ma na. Gushe ka gu fatər na. ηyɗa nde na gɪsarmaja jɪ, kaashi na gəŋ wàà, “na toko”.

Ŋyida **ɔɔ** na gitombuja ji. N'usəmprə k'a lee gisəmprə naa aye aɗa na ncəna na, a ta ŋôm kupi, uni na ba na yida wàà, **ɔɔ**. Upi ɗe a taa sâra alee usoro koo usəmprə.

Ba ta ŋôm bapi na fum, naa ati ŋum uɗən a sə, ɪ wuɗa ŋyida ndee ba na ɗu upi ɗe gboo ma. Upi ɗe ba ŋum gəŋ ma, baɗe ba “yala” ni ashee uri afɔli ɗən naa a pàá kɔɔ cîi na. Baɗe ba ɗu ni ŋyida na uri ɗe agikrə : **Kabure**

Isika bayida

Ba ta saŋ kɔɔ ŋôm bapi banyu, ɪ wuɗa ayida ndee ba na ɗu pi ma. Isika kaashi na gəŋ wàà, ba pi banyu ma. Usəmprə ɗən a ta ŋôm bapi beriu, ba ti yida pi wàà, isika beriu. Baɗən ba ti yida isika wàà, **Ataa**.

Ginəma gi tí kpa ma, gi pi na isika kayida nde :

usoro	usəmprə
Fuseeni	Fuseena
Asan	Ásaná
Alaasan	Ásaná

Ba ti yida Alaasan gboo wàà, **Baako** koo **Alaja**, naa naa yida Fuseeni wàà, **Wɔrɔɔ**.

Gəŋci gboo ba ta ŋôm upi afɔli isika baŋkəm, usoro kókò usəmprə, ɪ wuɗa ŋyida ndee ba na ɗu ni gboo ma : **Gaɗo**.

Ayiḍa ḍən ba na lo Ulampəl ma :

Ayiḍa nde ɪ ḍoo na giyorubaja ni na.

Malɔma, uni gboo a lee upi ndee ba ḥum bacika baṅkəm naa a fura ma na.

Ayena, upi ndee ba ḥum unyɪŋca laṅ ma na gəṅ.

Loko, upi ndee ba ḥum awar ma.

Afoji, upi ndee ba ḥum a ḍoo n'ikei ma.

Ayiḍa ndee ba na yiḍa na bayà na bana ma

ɪ kɔɔ wuḍa acəṅə wàà, mpá ni, kə ba kɔɔ na yɔ bapi babaya koo babana bayiḍa na. Bapi bayiḍa ni ba na yɔ, aḍuwaa ba ta naa yeɛ ba yiḍa upi ḍən ayar koo anar, upi ḍe aṅyiḍa nji ba na yiḍa na ni. Galaṅ kə ba kɔɔ na yɔ upi ḍe ayar koo anar aṅyiḍa na.

Ukɛɛshu

Ba ta naa yeɛ ba yiḍa upi ndee ba na yiḍa wàà, Yakiini ma, ayar, kə ba kɔɔ na yiḍa ḥyiḍayar aṅyiḍa na. Ba na yiḍa ni na wàà : **Yakiini ayar**

Ba ta naa yeɛ ba yiḍa upi ndee ba na yiḍa wàà, Sakiina ma, anar, kə ba na yiḍa aṅyiḍa na. Ba na yiḍa ni na wàà : **Sakiina anar**

Buḥuma kayiḍa

ɪ wuḍa bayà babumbɔnɔ bayiḍa ɪ pra buḥuma kayiḍa ma. Baḍən sul bayà bayiḍa ɪ pra ka buḥuma kayiḍa. Ayiḍa ḍe ba ta yiḍa ɪ kpaari, mbaḍee ba yɔ ma, ba yɔ gafala ḥgaḍee ni karè a lee ma.

Ukɛɛshu

Bababɔḍi, Ale, Ilsa, Babagau, Akpaṅkpara, Aya Gaḍo

Ayɪdaloka fɔɪfɔ

l wɔɖa acəŋə ayɪɖa ndee ba na yɪɖa n'arè ma, k'i lee ayɪɖa ɖe ni ba na ŋə abɔ laŋ na. Abɔ ɖe ni gəŋ agɔŋɔmbɔ n'atəma kabɔ ɖaa atəma ɪcerecereka koo sukuru kabɔ laŋ ma.

Ukɛɛshu

lsa Asis Rahaman [ISSA Aziz Rahaman] ŋyɪɖa ndee ba na yɪɖa n'arè mpá ni ma na gəŋ.

Ŋyɪɖa ndee n ɖa abɔ ni ma na gəŋ lsa Asis Raamaanu [ISSA Aziz Ramnou].

Ayɪɖa ɖe ba na ŋɔn k'i na sə na ma, ɪ na ɖoo na ŋkəlɔ́ ndee gona gu ce gu ŋôm upi ma na. Aɖuwaa ɪlogotoro mbaɖee ba na kaŋa na basəmprə ba na ŋum ma, kə ba na lee atɪya kəbaja na. Ba ta shêe ŋyɪɖa, karè k'a na səra a ŋôn nji gɪshɛbu na. Aɖe ŋɔn nji ɖaa a rəŋə ma. Ama ba ti səra na fuba abɔ ɖe nnyəmə naa aɖu ayɪɖa ndee ɪ sə ma.

Uwalɔwalɔ

Ama gɪnəma gɪ kpa ma, gɪ bəɖa ataɖaɖaa kayɪɖa ashee gɪ cam gulaaribukrə kayɪɖa ma laŋ. Gɪ tu sêra na ɖu atəbapi gulaaribukrə kayɪɖa naa akɔɔ na ɖu pɪ ataɖaɖaa kayɪɖa gboo.

Abɔŋɔnja : LSA ASIS Rahaman

*l ta wôɖa utabu, ukɔɖu, ukalnama koo upelu,
yɪɖa ma atu nɔmba nde laŋ +229 66.66.11.11 koo ŋôn ma ashee atu atɪya zaske_bassila@sil.org*